

FRITS NEEMT DE MAAT VAN

WIM VAN DE DONK

Zijn agenda zit bomvol. De fotograaf moet later terugkomen. Liever niet in Den Haag, waar Van de Donk beschikbaar is. „Ik vind Brabant mooier”, zegt hij. Meer typisch kan een Van de Donk-antwoord niet zijn. Op zijn levenspad nam de Brabantse Commissaris van de Koning een reeks wissels, als gevolg van toevalligheden. Hij noemt zichzelf verzamelaar van ervaringen en iemand die – nog steeds – gevaarlijke vragen stelt.

TEKST: RIA KERSTENS FOTO'S: PATRICK MEIS

Hoe zoudt u zichzelf willen introduceren?

„Geboren in Veghel, studeerde politieke wetenschappen en bestuurskunde in Nijmegen. Werde student-assistent waarna ik de vlam van de wetenschap te pakken kreeg. Ik studeerde ook nog een tijd in Parijs; dat was een voorrecht. Ik weet nog dat ik daar rondliep en mezelf in een film waande. Je kent ze wel, die mooie bomen met aan de voet van de stam van die gietijzeren frames er omheen, uit de Franse films. Dan voel je je in een soort decor lopen. Dat was heel bijzonder.

Ik heb in mijn levensloop en loopbaan veel kansen gekregen, vaak ontstonden die betrekkelijk onverwacht. Zo was ik koud twee jaar als wetenschappelijk assistent verbonden aan de vakgroep Staatsrecht, bestuursrecht en bestuurskunde, toen de toenmalige vakgroepvoorzitter, Ernst Hirsch Ballin, tot het ministerschap (Justitie) werd geroepen. Hij gaf me een enorme kans om als zijn persoonlijk medewerker binnen het Bureau Secretaris-Generaal aan de slag te gaan. Voor een jong bestuurskundige een fantastische ervaring! Wie krijgt de kans om achter de gouden muur te kijken op die leeftijd? Het was net als werken in een snoepwinkel. Middenin de nacht in de weer met faxen, want dat was voor de email-tijd. Het is een ervaring die ook vruchtbaar was voor mijn wetenschappelijke loopbaan: ik had een heel ander proefschrift geschreven zonder die inzicht in de mechanismen van politiek en bestuur.”

Hoe ging dat verder?

„Na een aantal jaren politiek adviseurschap lonkte toch de universiteit. Wetenschappelijk onderzoek en ook het onderwijs zijn een echte passie; ik ambieerde geen ambtelijke loopbaan. Bovendien had ik mijn vrouw be-

loofd een dag in de week voor de kinderen te zorgen, want die waren er inmiddels. Dus ben ik parttime gaan werken: heerlijk bananen kopen met je kinderen op de markt op woensdag. Ik keerde terug op de Universiteit van Tilburg – toen nog veel mooier de Katholieke Universiteit Brabant genaamd! – en wel bij een onderzoeksgroep bestaande uit een inspirerende en collegiale club mensen: Ig Snellen, Paul Frissen, Pieter Tops, Victor Bekkers, Hein van Duivenboden, Marcel Thaens. Een mooie tijd. We deden onderzoek naar de betekenis van de opkomende informatie- en communicatietechnologie (ICT) voor de inrichting en werking van de politiek en het openbaar bestuur. Ik heb aan die tijd een blijvende interesse voor technologische ontwikkelingen overgehouden: technologie is een enorme *driver* van maatschappelijke veranderingen. Ik promoveerde in 1997 op een dissertatie over de gevolgen van de toepassing van computers op besluitvorming over de verdeling van middelen.

Na mijn promotie heb ik mijn onderzoeksveld verlegd naar het maatschappelijk middenveld, en werd hoorleraar Maatschappelijke bestuurskunde, ook aan de UvT. Op een dag werd ik gevraagd als lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. De WRR is een onafhankelijk instituut dat de regering gevraagd en ongevraagd adviseert over belangrijke lange termijnontwikkelingen die nopen tot het herijken van de grondslagen van het regeringsbeleid. Het mediabeleid was zo'n voorbeeld van een beleid dat in het licht van nieuwe technologische en maatschappelijke ontwikkelingen dringend aan een herijking toe was, maar de bestaande belangen waren natuurlijk groot! Een uitstekend onderwerp voor de Raad.

Ik herinner me nog een leuk moment uit die tijd. Ik had een A4-tje geschreven met de probleemstelling en aanpak van het onderzoek, en typisch voor de WRR wordt er dan op een hele fundamentele manier naar gekeken: bestaat eigenlijk de noodzaak en grondslag voor nieuw overheidsbeleid; welke nieuwe, eventueel gewenste, ontwikkelingen worden door het bestaande beleid tegengehouden; welke mogelijk minder gewenste ontwikkelingen worden onvoldoende onderkend? Dat soort vragen.

Op een dag kwam er een directeur-generaal van het departement op bezoek bij de WRR die dringend 'belet' bij mij en mijn onderzoeksteam vroeg. Hij had dat A4-tje gelezen en kwam ons melden dat dit toch echt helemaal anders moest, onze fundamentele aanpak (die uiteindelijk leidde tot het rapport 'Focus op functies'), moesten we maar uit ons hoofd zetten. Ik was nog een snottaap, maar vroeg natuurlijk: 'Waarom?' Hij: 'U stelt heel gevaarlijke vragen!' Hij kondigde aan via de ministerraad te gaan verbieden dat wij dat onderzoek deden. Ik zei: 'Twee dingen: die gang naar de ministerraad kunt u zich besparen. De WRR bepaalt dat zelf, wij zijn onafhankelijk. Daar gaat u niet over. En twee: als u zegt dat ik gevaarlijke vragen stel, heb ik zomaar de intuïtie dat het wel eens de goeie vragen zouden kunnen zijn. Het lijkt me dat we nu voldoende met elkaar gesproken hebben, goedemiddag!' Met een fantastische groep mensen hebben we toen dat rapport gemaakt, het was een geweldig project, het rapport is nog actueel, typisch voor de aanpak van de WRR.

Op een gegeven moment was er weer zo'n toevallige wissel: de toenmalige voorzitter van de WRR, Michiel Scheltema, ging met pensioen. Pieter Winsemius, collegialid van de WRR, zei toen tegen mij: 'Wim, dan moet jij dat gaan doen! En je moet doen wat je in de eerste drie seconden voelt als ze het je vragen.' En dat voelde eigenlijk wel goed.”

U was ook informateur voor de vorming van een coalitie na provinciale verkiezingen in Brabant?

„Ja, in de categorie verzamelaar van ervaringen benaderde gedeputeerde Paul Rüpp mij na de verkiezingen in 2006 met de vraag of ik informateur wilde zijn. Ik had op tv wel eens gezien hoe dat moest... In een auto komen aan-

rijden, mensen ontvangen en weer wegrijden.”
Serieus: „Herman Wijffels inspireerde me ook voor Brabant, je bent als informateur natuurlijk vooral secretaris van de macht, maar je kunt ook een belangrijke bijdrage leveren aan de strategische koers, en politici inspireren tot verandering. Ik dacht: ‘Dat lijkt me hartstikke leuk om eens een keer te doen’, vooral ook omdat het om mijn eigen Brabant ging. Dus daar zat ik ineens op een zaterdagochtend in Villa De Vier Jaargetijden in Tilburg, om met alle fractievoorzitters te spreken.”

En waar u ook aan het werk was, u bent altijd in Brabant blijven wonen...

„Ik hoor hier. Ik ben zeer aan onze mooie provincie verknocht, aan de mensen, aan onze landschappen, aan onze cultuur, aan de mooie combinatie van aandacht voor tradities en een passie voor innovatie en verandering. Daarom was het ook zo'n eervolle uitnodiging om informateur van een nieuw Brabants college te mogen zijn. Ik had toen niet kunnen denken dat ik een paar jaar later als voorzitter van datzelfde college zou mogen aantreden. Ergens begin 2009, na afloop van een gesprek met Hanja Maij-Weggen, die zou vertrekken als Commissaris van de Koningin, vroeg ze of die

rol niet iets voor mij zou zijn? De eerste drie seconden zeiden weer: ‘Ja, dat zou wel wat voor mij zijn’. Maar ik dacht: ‘Ach, dat is een post doorgaans voor iemand die al een lange politieke loopbaan heeft’. Maar ik voelde me zeer tot Brabant en ook dit ambt aangetrokken, lange termijn georiënteerd, toekomstgerichte agenda, een provincie vol kansen. Ik schreef dus toch een brief die begon met de zin: ‘Wie het profiel past, trekke zich dat aan’. Tijdens de gesprekken met de commissie voelde ik wel dat er een klik was, maar het is natuurlijk een spannende sollicitatie. Enfin, de afloop is bekend. Het is een grote eer dat ik dit mag doen in mijn eigen provincie.”

Het is duidelijk dat u alles met Brabant heeft, maar wat is de Brabander? Bestaat die wel?

„Je moet het niet overdrijven, maar er is wel iets. Als je het probeert te definiëren, definieer je het kapot. De default-optie is: we doen het samen. Iemand die zegt: ‘Ik heb jou niet nodig’, heeft hier wat uit te leggen. Bovendien staan we open voor verandering, en voor het andere. De Friezen en de Limburgers hebben, geloof ik, vergelijkenderwijs een wat meer gesloten en minder toegankelijke identiteit; je bent het of je bent het niet. Brabander kun je worden.

Ook al ben je hier niet geboren. Als je hier komt wonen en je doet mee, dan gebeurt er iets. Brabanders hebben wat met elkaar en met hun provincie. En terecht: we kunnen trots zijn op wat we hier in economische, ecologische en sociale zin hebben bereikt. We zijn in balans, maar voelen ook dat we daarvoor telkens opnieuw hard zullen moeten werken. Het is misschien daarom ook wel een soort van ingetogen trots. We zijn niet plat chauvinistisch; er is altijd ook iets van relativering. Wim van der Leegte zei het mooi toen hij ereburger van Brabant werd. Op de vraag ‘Ga je nou niet naast je schoenen lopen?’, antwoordde hij: ‘Daarvoor heb ik al zoveel de kans gehad’. Dat vind ik dan weer zo'n heerlijke Brabantse opmerking.

Brabanders relativiseren wat niet belangrijk is en hebben feilloos door wat echt belangrijk is. Ze hebben de neiging tot samenwerking, gaan gemoedelijk om met anderen, ontwikkelen snel kameraadschap en vriendschap, en hebben dat onderlinge vertrouwen. De voorraad sociaal kapitaal is hier wel op orde, maar ook daarvoor geldt dat we hard zullen moeten werken. Bovendien denk ik dat wij een soort van cultureel DNA hebben dat ons ook economisch geen windeieren legt.”

Wat heeft uw voorkeur: Guus Meeuwis of Het Brabants Orkest?

„Als ze samen optreden, en dat hebben ze regelmatig gedaan, is het *really the best of two worlds*. Ik houd enorm van klassieke muziek en heb tot mijn grote spijt het laatste optreden van ons geweldige Brabants Orkest gemist vanwege een Statenvergadering. Heel jammer; we zijn ook nog steeds een beetje boos dat het zo moest lopen. Maar ook hier geldt: laten we er samen met onze Limburgse vrienden maar iets heel groots van maken.

Guus vind ik fenomenaal, ik noem hem de Brabantse Brel, en zie zijn teksten in diepgang en betekenis groeien, die gaat nog heel veel mooie en betekenisvolle liederen maken. Bovendien ben ik een groot bewonderaar van het ondernemende in hem. Het zijn niet alleen zijn mooie liedjes, maar kijk wat hij elk jaar weer in het Philips Stadion neerzet! Guus heeft een feilloos gevoel voor Brabant. Ik ga dus niet kiezen.”

De bestuurlijke herindeling dan. Er zijn veel plannen. Wat zou de reden moeten zijn van een mogelijke fusie tussen provincies?

„In de Randstad wordt de identiteit veel meer gevormd door de steden. Je bent daar vooral

Amsterdammer, Rotterdammer of Hagenees. Bij ons is de provincie als bindende identiteit al eeuwenoud en ook betekenisvoller. We waren en zijn deel van het aloude en roemruchte Hertogdom van Brabant. Daarbinnen zijn er ook herkenbare deel-identiteiten, de Brabantse Wal, de Kempen, het land van Aalburg, het land van Cuijk, de Peel, de Meierij. Allemaal deel van Brabant; delen en geheel verhouden zich op een vanzelfsprekende manier. We hebben wat met onze historische tradities. Wij zijn geen samenleving die zich door een a-historische, economistische rationaliteit laat domineren. Het economische, het sociale, het culturele; zij zijn in balans. Wij denken en voelen in meerdere dimensies. Dat geldt ook voor de Zeeuwen, Friezen en Limburgers.

Je moet dus voorzichtig zijn om over die historische banden en gevoelens heen te walsen. Als Plasterk zegt dat hij zijn bestuurlijke organisatie niet laat domineren door een grens die eeuwen geleden ooit door een paus en een graaf getrokken zijn, dan hoor ik meer dan de minister de microbioloog Plasterk aan het woord, die dat historische niet wenst te onderkennen als een relevante dimensie. Nou zeg ik niet dat je alles moet laten zoals het is, want ik geloof ook wel dat er hier en daar wat dyna-

miek georganiseerd kan worden, maar meer bepaald in de Randstad. Je ziet het ook in de nota: er zijn problemen in de Randstad. Prima, los die daar op, maar val ons er alsjeblieft niet mee lastig. De redeneringen die voor bestuurlijke schaalvergroting pleiten, zijn soms gevaarlijk simpel en ronduit naïef. Dat geldt ook voor het vaak eendimensionaal economistische denken waarop die betogen doorgaans zijn gebaseerd.

Stel dat de Europese Commissie zou zeggen: ‘Nederland is eigenlijk te klein om zelfstandig voort te bestaan. We delen het gewoon in bij Duitsland’. Vanuit een puur economische of infrastructuur-technische optiek klopt die redenering op het eerste gezicht. Maar op het tweede gezicht niet. Openbaar bestuur en ook economie zijn zo ingewikkeld, omdat er altijd meerdere belangrijke dimensies zijn te onderkennen aan het functioneren van die systemen. Ons Brabantse economische succes is ook alleen maar te verklaren door een meer sociologische dan economische manier van denken: netwerken, sociaal vertrouwen. Het succes is echt niet gebaseerd op de schrale logica van de individuele homo economicus. In dat perspectief wens ik een meso-econoom te zijn. We leven al lang niet meer in het huis van

Thorbecke, maar in het netwerk van Manuel Castells. De werkelijkheid is veel complexer dan die boekhoudlogica van de schaalvergroeters. Ik denk dat in onze tijd – weer die technologie – je echt heel anders moet kijken naar de inrichting van het openbaar bestuur. Dat je de opgaven en uitdagingen centraal moet stellen en het dan onvermijdelijk is dat je *multilevel governance* hebt. Ik zie werkelijk niet hoe het samengaan van provincies daarvoor nodig is. We moeten samenwerken. Ik spreek graag over ‘grenskennende samenwerking’. Mijn collega in Limburg zegt het mooi: ‘Brabant en Limburg zijn als broer en zus, maar gaan juist daarom nooit trouwen.’”

Ondertussen wordt het aanzien van bestuurders er niet beter op. Zowel op nationaal als regionaal niveau. Social media staan vol met kritiek op het openbaar bestuur.

„Kritiek op bestuurders is van alle tijden, maar het is wel heviger. Nu moet ik ook zeggen dat er hier en daar ook wel sprake was van situaties waarin de bestuurlijk verantwoordelijken zich erg ver van, wat dan heet, gewone

mensen hebben vervreemd. Leidinggeven is dienen. Hier en daar is terecht de vraag aan de orde gekomen of men niet vooral met het eigenbelang bezig was. De salarisontwikkelingen bij de woningcorporaties bijvoorbeeld, zijn voor die verwijdering een indicatie. En ook in de zorg en het onderwijs waren de verhoudingen in veel gevallen werkelijk uit balans. Salarisverhoging leek soms wel het doel van schaalvergroting. Ik denk dat soort zaken wantrouwen en ook maatschappelijk onbehagen voedt. Gelukkig is het tij nu gekeerd, en is er sprake van meer normale verhoudingen. Maar het vertrouwen heeft er een flinke deuk door gekregen. Een andere voedingsbron voor maatschappelijk onbehagen is de angst en onzekerheid over de toekomst. Nu is dat op zich niet nieuw, angst en onzekerheid zijn van alle tijden. Maar wanneer de maatschappelijke en bestuurlijke elites falen in het formuleren van een perspectief – zeker in een tijd van oprukkende globalisering en technologische veranderingen die veel bestaande zekerheden op het spel zetten –, dan worden die angst en onzekerheid een verlamme factor. We kijken als

verlamde konijntjes in de koplampen van de toekomst. Generaties lang waren we gewend aan het gegeven dat onze kinderen het beter kregen. Nog afgezien van de vraag wat dat precies is, en of onze enorme welvaarts-groei niet een deel van ons probleem geworden is, is de onzekerheid over de vraag of daarvan ook de komende decennia sprake zal zijn, een fenomeen waarmee we nog amper kunnen omgaan.

Aan de andere kant vind ik die kritiek op met name bestuurders en volksvertegenwoordigers af en toe ook buiten proporties. Als ik zie hoe in onze mooie provincie talloze raadsleden en statenleden, wethouders en gedeputeerden zich het schompes werken voor de toekomst van onze bedrijven en burgers, merk ik op dat dit vaak wel erg weinig wordt gewaardeerd en gezien. Er is in onze Staten bijvoorbeeld werkelijk een enorme inzet, er wordt erg hard gewerkt. Dan stoort het me soms dat de eerste de beste burger daar zomaar van allerlei onzin over mag spuien. Kritiek is vooral effectief wanneer die vanuit een positieve betrokkenheid bij het algemeen belang van onze provincie wordt geuit.

Ik maak me wel eens zorgen over wat men wel noemt een ‘toeschouwersdemocratie’. De democratie staat of valt met brede betrokkenheid van velen. Wat weegt zwaarder: partijpolitiek of overtuiging? Democratie is een vorm van leren. Voor mij geldt dat mijn eigen overtuigingen en opvattingen leidraad voor mijn handelen zijn. Maar wel immer vanuit de bereidheid die ter discussie te stellen. Mensen die alles echt heel zeker weten, verdienen het, in een tijd waarin zoveel in beweging is, met de nodige reserves tegemoet te worden getreden. Er moet ruimte zijn voor debat. Aan de andere kant zijn voor mij de kernwaarden van onze sociale en democratische rechtsstaat, gefundeerd in de menselijke waardigheid, wel zaken die ik met passie wens te verdedigen. Een belangrijke les die ik van Hirsch Ballin heb geleerd, is dat rechtsstaat en democratie niet los verkrijgbaar zijn, maar elkaar wezenlijk veronderstellen.”

Als we uw kinderen zouden vragen hoe ze u zien...

„Ik denk dat ze zouden zeggen: ‘Te weinig...’ Mijn oudste studeert sociologie in Nijmegen. Daar praat ik veel mee. Gisteren hebben we nog samen gegeten. Zij is heel betrokken bij wat ik doe. Ze is ook wel een beetje trots, geloof ik. Maar dat ben ik ook op haar. Ze stu-

deert heel serieus en is ook enorm betrokken bij allerlei commissies en besturen. Ze hield een geweldige speech toen ik vorig jaar vijftig werd. Daarin zei ze: ‘Later zeggen ze tegen je: Ben jij de vader van...?’ Het is een ambitieuze tante van wie ik nog veel verwacht.

De jongste is een heel ander type, die haalde ik afgelopen zaterdag om half vier op toen ze terugkwam van een popconcert in Biddinghuizen. Er werd daar een soort muziek ten gehore gebracht die niet direct mijn voorkeur heeft, maar waarvan ik, als ik meelister, wel probeer iets te begrijpen. Ze liet me kennismaken met de wereld van hip-hop en streetdance. Wij doen dus ook best pogingen om elkaars voorkeuren te begrijpen en dat leidt tot interessante gesprekken. Het is een schat van een meid die de wereld waarin ik leef stiekem best interessant vindt. Maar tot nu toe zucht ze er alleen maar over. Wij zitten op dit moment echt in verschillende circuits. Ik heb twee zeer verschillende, maar geweldige dochters.”

Ziet u Brabant als culturele hoofdstad?

„Ja, omdat wij een belangrijke boodschap voor Europa hebben. Een boodschap die we in de praktijk brengen en graag met anderen willen delen. Europa moet zich niet in de geschiedenis opsluiten, maar een beslissende stap naar voren maken. Cultuur is in Europa de constante geweest waardoor we het zo goed gedaan hebben in de wereld. Die cultuur als motor van verandering en vernieuwing is in onze tijd wellicht belangrijker dan ooit! We kunnen niet zonder verbeeldingskracht. Dat is de enige grondstof. Ik ben heel trots op hoe het samen optrekken naar die kandidatuur onze steden en de provincie nog verder bij elkaar bracht, en ook op het feit dat we samen hebben besloten dat Eindhoven onze belangrijkste troefkaart was om de wedstrijd te kunnen winnen. We delen, en daarom kunnen we vermenigvuldigen.”

U sprak toen we binnenkwamen over een boek?

„Brabant heeft een grote traditie van toekomstgericht besturen. Dat vraagt dus om het vermogen om over die toekomst na te denken, om de daarvoor relevante ontwikkelingen te verkennen en te be-reflecteren. Jan de Quay deed dat door middel van een boek met als titel ‘Het nieuwe Brabant’. In diezelfde traditie werkte een team van wetenschappers onder leiding van Frank Houben aan ‘Brabant 2050’. Ook daarin ging het middels essays over

HET FRITS-PANEL

Op verzoek van FRITS recruteerde Dries Steinmeijer (tweede van rechts), directeur van Korteweg Communicatie, en buitengewoon en erkend netwerk in de stad, drie panelleden voor deze rubriek.

Edzo Doeve (rechts) is bestuursvoorzitter van de landelijke uitvaartorganisatie DELA in Eindhoven; Imke Carsouw-Huizing is directeur van de Stichting Brainport en directievoorzitter van Brainport Development; Jo van Ham is lid van het College van Bestuur van de TU/e en lid van de Raad van Toezicht van de citymarketingorganisatie EHV365.

economische, ruimtelijke, sociale, culturele en ecologische aspecten van onze toekomst. Werkende in die traditie heb ik het initiatief genomen voor een boekproject – met een mooie multimediale website waarop onder meer ook het eerdere werk allemaal te zien is – dat volgend jaar zal verschijnen onder de titel ‘Het nieuwste Brabant’. Er zullen essays in te vinden zijn en interviews, en daarna wil ik over de inhoud daarvan graag gesprekken organiseren, als voeding voor de beleidsagenda van de komende jaren. We hebben een ambitieuze ‘Agenda voor Brabant’ gemaakt, maar die moet natuurlijk wel worden onderhouden.”

Om terug te komen op de snoot en de directeur-generaal: stelt u nog wel eens gevaarlijke vragen?

„Ja, voortdurend, omdat dat de rol van bestuurders is. Veel beleid en bestuur zit vast in routine’s en ingesleten paden. Soms is dat geen probleem, als zaken goed lopen. Maar we moeten als bestuurders niet alleen bezig zijn met de vraag of we de dingen goed doen. De vraag of we nog wel de goede dingen doen, is op zijn minst zo relevant. Bestuur heeft de opdracht open te staan voor nieuwe vragen.”

En lukt dat ook?

„Ik denk het wel, doordat we als College van Gedeputeerde Staten, en ook Provinciale Staten, open staan voor contacten met partijen buiten de eigen organisatie, en ook onze ambtelijke medewerkers veel in coalities en allianties met andere partijen buiten de deur samenwerken. Ik vind dat gedeputeerden en volksvertegenwoordigers de opdracht hebben veel contacten in economie en samenleving te onderhouden.

In dat verband maak ik me wel eens zorgen over de tendens, gevoed door een al even heftige als ongeïnformeerde opinie dat er veel minder bestuurders en volksvertegenwoordigers zouden moeten komen, om het aantal statenleden en gedeputeerden te verminderen. Als ik zie hoe hard er gewerkt wordt, plaats ik daar grote vraagtekens bij. Maar vooral ook bij het soort redeneringen dat er aan ten grondslag ligt. Alsof het openbaar bestuur moet worden gerund als een koekjesfabriek. Nee. Een openbaar bestuur dat volgens een eendimensionaal managementmodel wordt ingericht, is gedoemd zijn eigen ondergang te organiseren. Daar moeten we tegen vechten.”

